

*В. В. Сиченко,
д. держ. упр., професор,
ректор, КЗВО "Дніпровська академія неперервної освіти" ДОР
ORCID ID: 0000-0001-9655-2317*

*А. М. Пугач,
д. держ. упр., професор,
завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-5586-424X*

*В. В. Мареніченко,
к. держ. упр.,
доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-0183-1354*

*М. М. Хитько,
к. держ. упр.,
доцент кафедри публічного управління та права,
КЗВО "Дніпровська академія неперервної освіти" ДОР
ORCID ID: 0000-0002-9216-8876*

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.5—6.76

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

*V. Sychenko,
Doctor of Sciences in Public Administration, professor,
Head of Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" DOR*

*A. Pugach,
Doctor of Sciences in Public Administration, professor,
Head of the Department of Management, public management and administration,
Dnipro State Agrarian and Economic University*

*V. Marenichenko,
PhD in Public Administration,
assistant professor of the Department of Management, public management and administration,
Dnipro State Agrarian and Economic University*

*M. Khytko,
PhD in Public Administration,
assistant professor of the Department of Public management and law of Communal Institution of Higher Education
"Dnipro Academy of Continuing Education" DOR*

MECHANISMS OF STATE REGULATION OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

Досліджено поняття інформаційного суспільства в працях українських та зарубіжних вчених; охарактеризовано соціально-економічні, політичні та соціально-культурні умови інформаційного розвитку; обґрунтовано проблеми формування та розвитку сучасного інформаційного суспільства в Україні; виділено основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства; акцентовано увагу на головних напрямках розвитку інформаційного суспільства в Україні; для підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства поставлено задачу створення цілісної системи законодавства, яка є гармонізованою з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства; вивчено кращий світовий досвід із розвитку інформаційного суспільства, зокрема США та ЄС; обґрунтовано застосування векторного аналізу як сучасного механізму державного регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні, що ґрунтується на знаходженні і фокусуванні векторів зі світових практик та тенденцій; створено стратегічні орієнтири розвитку інформаційного суспільства на основі сучасних світових тенденцій.

The concept of information society in the writings of Ukrainian and foreign scholars is investigated; socio-economic, political and socio-cultural conditions of information society development are characterized; the problems of formation and development of modern information society in Ukraine are substantiated; the main strategic goals of the information society development are highlighted; the main directions of the information society development in Ukraine are emphasized; to increase the efficiency of information society development, the task is to create a coherent system of legislation that is harmonized with the norms of international law on information society development; the best world experience in the development of the information society, in particular the USA and the EU, is studied, and it is determined that the way to form information society of USA is based on the general model of socio-economic development, when the functions of the state are minimized, and the activities of business and citizens are maximized, and politics of EU is built on economic efficiency, formation of free market, development of innovation precisely in aspects of information society technologies and universal information access for all citizens; the use of vector analysis as a modern mechanism of state regulation of information society development in Ukraine is grounded, based on finding and focusing vectors on world practices and trends; strategic guidelines for development of the information society based on current global trends have been created. In particular, these strategic guidelines should include intellectualization of the economy in information society (development of the concept of the knowledge economy with increasing share of services in the structure of the national economy); transformation of the role of science in the information society (the formation of innovative system that includes the infrastructure of basic science and technology transfer centers); modernization of education of the information society (shifting of the main emphasis on assimilation of large volumes of information on mastering the ways of new knowledge continuous acquisition); transformation of government institutions (reducing the imbalance in the development of information and communication technologies between central authorities and local governments); formation of information society culture (harmonious combination of cultural traditions and technological innovations).

Ключові слова: вектор, державне регулювання, інформаційне суспільство, механізми, розвиток, стратегія.

Key words: vector, state regulation, information society, mechanisms, development, strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах сучасних трансформацій питання про сутність нового етапу суспільного розвитку є одним з найважливіших питань соціальної теорії і практики. Його відмінна риса полягає в тому, що інформація і знання виступають в новій для них ролі системоутворюючих цінностей, що визначають суть всіх змін, що відбуваються, перехідних станів у відносинах, зв'язках, структурі сучасного суспільства. Все більш інтенсивно розвиваються процеси, в яких знання відіграють ключову роль: формується економіка, заснована на знаннях, пов'язана з "інтелектуалізацією" використовуваних технологій і домінуванням на ринку інтелектуальних товарів і послуг; відбувається зміна соціальної структури суспільства, викликана зростанням кількості зайнятих у сфері послуг; удосконалюються форми організації науки; оновлюється освітня система.

Водночас рівень розвитку української інформаційної інфраструктури, використання інформаційно-комунікаційних технологій в суспільному виробництві і державному управлінні не відповідає завданням формування інформаційного суспільства, підвищення конкурентоспроможності країни, добробуту і якості життя громадян,

а також істотно поступається розвиненим країнам світу. Зусилля, що робить держава для створення умов формування і розвитку інформаційного суспільства, недостатньо скоординовані, на низькому рівні використовується потенціал бізнесу та громадянського суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розвитку інформаційного суспільства та створення і реалізації механізмів державного регулювання в цьому напрямі присвячено багато праць українських та зарубіжних вчених, зокрема, як от: Дж. Бенігера, В. Данильян, Дж. Кері, В. Ліпкан, К. Редька, І. Розкладай, І. Федоркова та інших. Проте сьогодні виникає необхідність застосування таких механізмів державного регулювання у сфері розвитку інформаційного суспільства, що дозволять скоординувати зусилля влади та потенціал населення і бізнесу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування застосування сучасних механізмів державного регулювання розвитку інформаційного суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інформаційне суспільство — це глобальна науково-технічна та соціально-економічна реальність існування сучасного людства. Однією з важливих характеристик цієї реальності в XX і XXI століттях стала інтеграція в глобальний світ на основі інформаційно-комп'ютерних технологій, появи Інтернет. Проблеми цієї глобальної реальності вже кілька десятиліть перебувають у центрі уваги світової та наукової політичної думки.

Думка щодо надважливості розвитку інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційного забезпечення діяльності політичної системи належить Дж. Бенігеру [6], Дж. Кері [7]. Що ж стосується українських вчених, то інформаційне суспільство як важливий елемент нового етапу розвитку людства розглядався в наукових працях В. Данильяна [1], В. Ліпкана [3] та ін.

Сучасна Україна є частиною світового економічного співтовариства. Побудова інформаційного суспільства в нашій країні є одним із стратегічних завдань соціально-економічного розвитку, від вирішення якої залежить стан економіки, а також рівень і якість життя населення, національна безпека, також входження в глобальне інформаційно-економічне співтовариство як повноправний учасник. Для цього необхідно якомога швидше перейти від накопичення інформації до наступного етапу — формування та накопичення знання.

Порушення проблем у формуванні інформаційного суспільства є особливо актуальним для країн, які знаходяться у перехідних умовах, зокрема для сучасної України. В Україні зараз проходить процес апробації нових моделей соціального управління, спрямованих на посилення співпраці влади та суспільства. Сучасне суспільство в Україні перебуває в специфічних умовах соціального існування — трансформаційних. Ця тенденція, а також вплив глобалізації становить вирішальне значення у розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Безумовно, український вектор в інформаційному розвитку визначають соціально-економічними, політичними та соціально-культурними умовами, які іноді є суперечливими, враховуючи перехідний період розвитку країни. До таких умов слід віднести:

- нестабільність у політичному та економічному напрямках;
- відсутність вільного інвестиційного забезпечення для фінансування програм і проектів, що реалізують стратегію переходу до інформаційного суспільства;
- суттєвий спад обсягів виробництва, насамперед, у високотехнологічних галузях;
- високий рівень монополізації ЗМІ, низький рівень підконтрольності суспільству та ін.

Вищезазначені умови в переході України до інформаційного суспільства мають відмінність від умов, які характерні розвиненим країнам. Таким чином, слід визначити вектор, який буде властивим для України, враховуючи світовий досвід.

Україна має тотожні складнощі у формуванні інформаційного суспільства, як і інші країни перехідного періоду. Це пояснюється через швидке поширення новітніх

ІТ, глобалізацію світових ринків. Є розходження у недостатньо розвиненій інформаційній інфраструктурі і загальному перехідному стані економіки та суспільства, а також у дефіциті фінансових ресурсів та системності заходів, які спрямовані на розбудову інформаційного суспільства та розвиток системи управління інформаційними ресурсами в державному секторі.

І. Федоркова в статті "Сучасне інформаційне суспільство: критичний аналіз" наводить чіткі проблеми сучасного інформаційного суспільства, серед них виділено соціальну та економічну нестабільність; сконцентровано акценти на недостатньому розвитку нормативно-правової бази інформаційної сфери, зокрема, відсутності національної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні і плану дій щодо її реалізації; акцентовано увагу на хаотичному характері вже існуючого інформаційного законодавства, яке складається з багаточисленних нормативно-правових документів різних рівнів, що часто суперечать один одному; сфокусовано увагу на недостатньому розвитку та неефективності інформаційної інфраструктури.

В Україні стан і темпи впровадження новітніх технологій не відповідають світовим тенденціям розвитку, а національна інформаційна інфраструктура не встигає за сучасними тенденціями. Різноманітні діючі інформаційні сфери не працюють в сукупності з іншими, тим самим не формуючи загальної інформаційної системи. Забезпечення основи технологічної бази інформаційного суспільства в Україні не відбувається вчасно. Великим проблемним питанням залишається забезпечення відкритого доступу до інформаційних ресурсів [5].

Іншими проблемами формування інформаційного суспільства в Україні визначено:

- відсутність координації зусиль державного і приватного секторів у ефективному використанні ресурсного потенціалу;
- низький рівень ефективності використання фінансових, матеріальних, людських ресурсів та повільний темп впровадження ІКТ у соціально-економічну та політичну сферу;
- повільна розбудова інформаційної інфраструктури, відстаючий характер в галузі ІТ;
- нерівномірне забезпечення у можливостях доступу населення до телекомунікаційних та комп'ютерних засобів, формуванні "інформаційного розриву" між окремими регіонами чи навіть галузями економіки і різними категоріями та класами населення;
- низький рівень у забезпеченні комп'ютерною технікою населення;
- низький рівень інформаційного представлення України в просторі Інтернет;
- відстаючий характер у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних аукціонів та бірж, використанні форм безготівкового розрахунку за товари та послуги в міжнародному масштабі;
- низький рівень інформаційно-правової культури суспільства загалом;
- складність повновимірного вирішення питання у захисті авторського права на програмну продукцію, відсутність системних державних рішень, спрямованих на утворення технологічних структур (технополісів, центрів і технопарків).

Серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні виділяється захист інформаційних прав громадян, насамперед, щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику, інформаційної нерівності, вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин.

Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено, зокрема, забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері та законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства. Для підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства ставиться задача створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства.

Перехід до інформаційного суспільства є необхідною умовою виходу країни з економічної кризи, як зараз у нас існує. Щоб цього досягти, необхідна координація дій влади та суспільства. Таким чином, виникає необхідність обміркованої, цілеспрямованої державної політики, а розвиток інформаційного суспільства має стати пріоритетним напрямом.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні слід забезпечувати із застосуванням ефективних методик та кращого передового світового досвіду, зокрема країн ЄС та США. Екстраполяція моделі розвитку інформаційного суспільства цих країн на наше суспільство, враховуючи національний характер та зважаючи на менталітет нашого народу, дозволить знизити до мінімуму кількість можливих помилок.

Як свідчить світовий досвід, кожна країна йде до інформаційного суспільства своїм шляхом, який визначають сформовані політичні, соціально-економічні і культурні умови. Багато з розвинених країн і країн, що розвиваються, повною мірою усвідомили величезні переваги, пов'язані з розвитком і поширенням останніх. Так, наприклад, США сподіваються реалізувати проект інформаційного суспільства самостійно, країни Європейського союзу, маючи в деяких випадках власні національні програми, пропонують об'єднати зусилля і ресурси.

Слід наголосити на тому, що лідируюча позиція у просуванні та розвитку інформаційного суспільства США забезпечена саме комплексною державною програмою підтримки розвитку ІТ, великих бізнес-структур, що забезпечують дослідницьку роботу, виробництво та торгові операції у сфері ІКТ. Шлях формування інформаційного суспільства США ґрунтується на загальній моделі соціально-економічного розвитку, коли функції держави зводяться до мінімуму, а діяльність бізнесу та громадян — до максимуму. Головна ідея даного підходу направлена на повну лібералізацію ринку ІКТ, розвиток інформаційних супермагістралей та їх соціальну орієнтацію.

І. Розкладай у своєму дослідженні "Інформаційне суспільство затиснуло в рамки закону" підкреслив, що сьогодні вже відбулися значні кроки у лібералізації телекомунікаційного сектора в ЄС; реалізовано дії у забезпеченні соціальної орієнтації розвитку ІКТ та підтримки

різного рівня ініціатив; надано підтримку європейської індустрії виробництва змісту інформації; реалізовано різноманітні програми з наукових досліджень.

Таким чином ЄС став одним із основних гравців міжнародного масштабу із забезпечення принципів формування глобального інформаційного суспільства. Це призвело до виникнення такого терміну, як "Європейський шлях". "Європейський шлях" було побудовано на економічній дієвості, формуванні вільного ринку, розвитку інновацій саме в аспектах технологій інформаційного суспільства та універсальному інформаційному доступі для всіх громадян. "Європейський шлях" визначено вектором політичної дії, який оживив концепцію соціальної ринкової економіки [2].

Всі існуючі національні стратегії держав-членів ЄС мають свої специфічні аспекти, тим не менш кожна з них зорієнтована на реалізацію принципів стратегії ЄС у тій або іншій мірі. Незважаючи на значну увагу, яка приділяється проблемам переходу до інформаційного суспільства, в межах ЄС все ще немає єдиної політики в цій сфері. Причиною цього є не тільки неоднаковий рівень розвитку інформаційної індустрії та інфраструктурного забезпечення, фінансового та науково-технологічного потенціалу країн-членів, а й різний державний пріоритет цих країн щодо розвитку тих чи інших напрямів політики.

Слід відмітити, що прискорення процесу розвитку інформаційного суспільства можна очікувати з того часу, коли його головні завдання стануть державним пріоритетом не тільки декларативно.

Світовий досвід свідчить про те, що шлях розвитку інформаційного суспільства розвинених країн мав, першочергово, перші кроки в усвідомленні на найвищому рівні влади у необхідності проведення реформ. За світовою практикою держава є каталізатором змін і координатором діяльності учасників процесу руху до інформаційного суспільства. Проте розвиток інформаційного суспільства можливий лише із залученням трьох ключових гравців — держави, бізнесу і громадянського суспільства.

Сьогодні реалізації національної стратегії подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні як інновативного суспільства передбачає:

- підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення та впровадження і використання можливостей ІКТ у соціально-культурній сфері й інших секторах економіки на основі розробки та впровадження відповідних галузевих і міжгалузевих програм;

- подолання цифрової нерівності в доступі громадян України до електронних комунікацій та інформаційних ресурсів як "першого рівня" (доступу нових користувачів), так і "другого рівня" (доступу існуючих користувачів), що пов'язано із соціально-віковим розривом через низькі доходи, особливо певних категорій громадян, та географічно-культурологічним розривом, що потребує реалізації компенсаційного механізму (субсидій) операторам на підключення за доступними цінами, враховуючи рівень доходів населення тощо [4].

Розвиток цифрової економіки України полягає у створенні ринкових стимулів, мотивацій, попиту та формуванні потреб щодо використання цифрових технологій, продуктів та послуг серед українських секторів

промисловості, сфер життєдіяльності, бізнесу та суспільства для їх ефективності, конкурентоздатності та національного розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції та благополуччя населення.

Аналізуючи національні та регіональні інтереси України в розвитку інформаційного суспільства, слід зазначити, що вони фокусуються переважно на таких блоках, як електронна демократія, електронне урядування, надання публічних послуг, забезпечення національного захисту, забезпечення населення інформаційно-комунікаційними технологіями.

Сучасним механізмом державного регулювання розвитку інформаційного суспільства в Україні є векторний аналіз, що ґрунтується на знаходженні і фокусуванні векторів зі світових практик та тенденцій.

Світові вектори розвитку інформаційного суспільства мають більш розгалужений спектр, а тому слід деталізувати пріоритетні стратегічні механізми України в цьому напрямі.

Сьогодні виникла необхідність розробки та реалізації комплексної державної стратегії інформаційного суспільства, що передбачатиме реалізацію механізмів, які спрямовані на розвиток інформаційного суспільства в різних сферах на довгострокову перспективу з багатоканальним та стратегічним далекоглядним баченням.

Дослідження механізмів державного регулювання інформаційного суспільства дозволило створити стратегічні орієнтири його розвитку в Україні на основі сучасних світових тенденцій, тобто здійснити векторний аналіз:

1) інтелектуалізація економіки в інформаційному суспільстві: розвиток концепції економіки знань з підвищенням частки сфери послуг у структурі національної економіки;

2) трансформація ролі науки в інформаційному суспільстві: формування інноваційної системи, що включає інфраструктуру фундаментальної науки та центрів трансферу технологій;

3) модернізація освіти інформаційного суспільства: зміщення основного акценту з засвоєння значних обсягів інформації на оволодіння способами безперервного набуття нових знань;

4) трансформація інститутів влади: зменшення дисбалансу розвитку інформаційно-комунікаційних технологій між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування;

5) формування культури інформаційного суспільства: гармонійне поєднання культурних традицій та технологічних інновацій.

Таким чином, у статті запропоновано використання сучасних механізмів державного регулювання розвитку інформаційного суспільства.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Розвиток інформаційного суспільства в Україні можливий тільки при використанні комплексного підходу зі стратегічним баченням інформатизації суспільства на довгострокову перспективу, з чіткими пріоритетами інформатизації, з координацією наявних соціально-економічних, політичних та соціально-культурних умов. Роз-

робка такого підходу передбачає участь таких гравців, як держава, бізнес та громадянське суспільство, але тільки за наявності політичної волі та реалістичних цілей.

Головним завданням на найближчу перспективу є реалізація механізмів державного регулювання розвитку інформаційного суспільства на основі стратегічних орієнтирів його розвитку в Україні, використовуючи найкращий досвід і практики провідних країн світу, що потребує неперервних досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Данильян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): монографія / В.О. Данильян. — Х.: Право, 2008. — 184 с.

2. Інформаційне суспільство затиснуло в рамки закону [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cedem.org.ua/articles/informatsijne-suspilstvo-zatysnuly-v-ramky-zakonu/>

3. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України: монографія / В.А. Ліпкан, В.А. Залізник. — К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2012. — 304 с.

4. Редька К.Ю. Стратегічні орієнтири розвитку сфери інфокомунікацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://journals.urau.ua/bdi/article/view/150358/149488>.

5. Федоркова І.Н. Сучасне інформаційне суспільство: критичний аналіз / І.Н. Федоркова. — Чернівці: Рута, 2008. — 140 с.

6. Benigar J.R. Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society. — Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986. — 493 p.

7. Carey J. Communication as Culture: Essays on Media and Society. — N.Y.: Unwin/Hyman, 1989. — P. 309.

References:

1. Danylyan, V.O. (2008), *Informatsijne suspil'stvo ta perspektyvy joho rozvytku v Ukraini (sotsial'no-filosofs'kyj analiz)* [Information society and its development prospects in Ukraine (socio-philosophical analysis)], Pravo, Kharkiv, Ukraine.

2. The official site of Centre for Democracy and Rule of Law (CEDEM) (2007), "The information society has been framed in law", available at: <https://cedem.org.ua/articles/informatsijne-suspilstvo-zatysnuly-v-ramky-zakonu/> (Accessed 1 March 2020).

3. Lipkan, V.A. and Zaliznyak, V.A. (2012), *Systematyzatsiia informatsijnoho zakonodavstva Ukrainy* [Systematization of information legislation of Ukraine], FOPO.S. Lipkan, Kyiv, Ukraine.

4. Redka, K.Y. (2018), "Strategic guidelines for the development of the infocommunication sphere", available at: <http://journals.urau.ua/bdi/article/view/150358/149488> (Accessed 1 March 2020).

5. Fedorkova, I.N. (2008), *Modern Information Society: A Critical Analysis*, Ruta, Chernivtsi, Ukraine.

6. Benigar, J.R. (1986), *Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*, Harvard University Press, Cambridge, USA.

7. Carey, J. (1989), *Communication as Culture: Essays on Media and Society*, Unwin/Hyman, N.Y., USA.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020 р.